

Leren Waarden

Kijk op passies, talenten en beperkingen van leerlingen uit het praktijkonderwijs

Den Bosch, 10 januari 2019.

Door Selle van der Woude

Huub Poels is na zijn studie aan de pabo, en een vervolgopleiding speciaal onderwijs, aan de slag gegaan bij De Rijzert, een school voor praktijkonderwijs (pro). Eerst als docent, later als adjunct-directeur en directeur. Op 27 februari neemt hij afscheid van de school. Als bestuurslid van de Sectorraad Praktijkonderwijs blijft Huub zich inzetten voor het praktijkonderwijs en haar leerlingen.

Verwondering

Huub herinnert zich nog goed zijn allereerste klas. Hoe hij zich over deze jongeren verwonderde: *“Leerlingen op deze leeftijd die niet goed konden lezen. Die moeite hadden met klok kijken. Ik wist niet dat het bestond.”* Huub stroopte zijn mouwen op, en ging – ‘geconditioneerd door de pabo’ – aan de slag om deze jongeren het alsnog aan te leren. Dat hij daarmee bezig was het paard achter de wagen te spannen, besepte hij zich pas later. *“Gaandeweg ben ik beter gaan begrijpen wat hun talenten zijn en waar hun beperkingen liggen en lukte het me steeds beter daarop aan te sluiten.”* Een voorbeeldje: *“Van negen moeilijke woorden in mijn uitleg, ging ik naar acht moeilijke woorden. Van acht naar zeven, en zo door. Tot ik uiteindelijk helemaal geen moeilijke woorden meer gebruikte.”* Voorzien de opleidingen dan niet in een goede voorbereiding op het praktijkonderwijs? *“Werkelijk doorgronden wat het is om een IQ tussen de 55 en 80 te hebben, dat doe je niet in je opleiding.¹ Het is niet goed uit te leggen, je moet het ervaren. Het vraagt veel vliegreuen. Alle leraren die hier komen werken hebben daar zo’n jaar of vijf voor nodig.”*

Puurheid

Bestaat er zoiets als een typische praktijkonderwijs leerling? Toch wel, ook al is de doelgroep divers. Huub haalt ze er naar eigen zeggen zo uit, maar het blijkt niet eenvoudig om er woorden aan te geven. ‘Puurheid’ roept Huub wat verderop in het interview. *“Ja, puurheid, dat is het... What you*

see is what you get. Dubbele agenda’s kennen ze niet. Praktijkonderwijsleerlingen zijn over het algemeen heel open over wat ze bezighoudt en spreken hier vrij rechttoe rechtaan over.” Om daaraan toe te voegen: *“Als je minder taal tot je beschikking hebt, dan kun je ook met minder nuance praten.”* Huub memoreert een ochtend, langer geleden. Een leerling komt ‘s ochtends op school en zegt tegen hem: *“Meneer, Antoine is dood.”* Het is de rust waarmee deze leerling dat vertelt, die Huubs eerste reactie verklaart: *“Daar moet je geen grapjes over maken jongen.”* Even later blijkt Antoine, een andere leerling, daadwerkelijk in zijn slaap overleden te zijn. *“De rust waarmee deze jongen dit vertelde. Hij neemt het zoals het is.”* Van die puurheid is Huub gaan houden.

Anders lerend

Leerlingen in het praktijkonderwijs worden vaak aangeduid met de term ‘moeilijk lerend’. Huub verzet zich daar fel tegen. *“Het is het systeem dat ons doet denken dat ze moeilijk lerend zijn. Er wordt een niveau aan taal en rekenen verwacht dat vaak helemaal niet nodig is om het werk waar ze getalenteerd voor zijn goed te kunnen doen. Ook gaat het systeem er nog steeds van uit dat we kennis vergaren door te lezen. Maar deze jongeren leren het beste door te doen. Als ze de kans krijgen om in de praktijk te leren, en we geduld en aandacht voor ze hebben, dan blijken ook zij talentvol.”* Dan blijken ze niet moeilijk lerend maar anders lerend. In zijn kamer heeft Huub een opstel van een oud-

¹ Om toegelaten te kunnen worden tot het praktijkonderwijs moeten kinderen voldoen aan een aantal landelijke criteria. Zo moet er onder meer

sprake zijn van een IQ tussen de 55 en de 80 en een leerachterstand van drie jaar of meer op een aantal domeinen.

leerling ingelijst. *“Wij gaan in de kerst klusen in het huis dat vint ik leuk om te klusen in het nieuwe huis en stefan ook en het zal ook wene zijn in het nieuwe hius te woone als we daar woone dan moeten we feder fietsen maar dat maakt me niet ui...”* Ik merk aan mezelf hoe geconditioneerd ik ben als het gaat om taal: ik zie de punten die er niet staan, ik zie de hoofdletters die ontbreken, de vele woorden die niet goed gespeld zijn. Maar als ik mijn hart openzet, besef ik me hoezeer deze jongen vanuit zijn hart spreekt. En hoe goed ik hem versta. Hij heeft zijn woorden kracht bij gezet met een aantal pakkende foto's.

Tweedeling

“Beleidsmakers hebben werkelijk geen idee wie deze jongeren zijn, waar ze toe in staat zijn en wat je niet van ze mag verwachten.” Dat werd Huub pijnlijk duidelijk in de discussie over de invoering van het niveau 2F voor taal en rekenen. *“De Kamerleden die hierover besloten bleken geen idee te hebben van wat het niveau van 2F concreet inhoud, en dat het invoeren van deze eis betekent dat je veel van deze jongeren de toegang tot vervolgonderwijs ontzegt.”* Op uitnodiging van Huub en zijn collega's maakten de vijf Kamerleden een taal- en rekentoets op 2F. Ze zakten allemaal.

Het is niet alleen het onderwijsbeleid dat het meedoen van deze jongeren soms eerder belemmert dan bevordert. *“We blijven ze formele brieven sturen die ze niet kunnen lezen. Of verwijzen naar een website waar ze niet uitkomen. En veroordelen ze als ze niet op een afspraak verschijnen, terwijl omgaan met een agenda voor de meesten een uitdaging is.”* Dat beleidsmakers niet de moeite nemen zich te verdiepen in deze jongeren, is voor Huub tekenend voor de tweedeling in de samenleving. *“Als je goed kunt leren, dan koop je in de supermarkt op ooghoogte. Zo niet, dan koop je van de onderste plank.”* Huub verwijst ook naar de slepende discussie over de bekostiging van het praktijkonderwijs; dat steekt hem. *“Als we blijven discussiëren over de bekostiging en de kosten van deze onderwijssoort, wat zegt dat dan over hoe wij als maatschappij naar deze jongeren kijken, en hoe wij hen waarderen?... Het vertelt hen dat ze een kostenpost zijn, in plaats van dat ze het waard zijn om in te investeren.”*

Geen medelijden

Huub is kritisch, maar zeker niet verzuurd. Achter zijn onvrede klinkt een sterk verlangen door: een samenleving waarin ieder mens ertoe doet. *“We hebben allemaal veel oog voor wie we zelf zijn, wat we zelf willen en kunnen, maar ook wat we moeilijk vinden. Als we nou eens net zoveel oog zouden hebben voor deze jongeren, waar ze toe in staat zijn en waar ze moeite mee hebben; wat zou dat voor hen een verschil maken.”* Een samenleving waarin mensen gelijkwaardig zijn en ook als zodanig benaderd worden. Dat heeft Huub van thuis mee gekregen, maar hij is, naar eigen zeggen, het meest gevormd door de 60'er jaren. Gelijkwaardigheid is een van de kernwaarden van De Rijzert. *“Iedereen op deze school, leerlingen, onderwijzend personeel en ondersteunend personeel, de leiding, maar ook ouders, telt evenveel mee.”* *“Met medelijden zijn deze leerlingen niet geholpen, dat drukt ze in een slachtofferrol.”* De benadering van de school is juist 'empowerend'. *“De leerlingen is eigenaar van zijn of haar eigen leerproces. Wij staan naast hem of haar.”* Wanneer we door de school lopen valt op hoe de leerlingen contact zoeken met Huub, en Huub andersom het gesprek aangaat met hen. Er worden grapjes gemaakt.

Het verschil (niet) maken

35 jaar op de Rijzert: welke momenten zijn je het meest bij gebleven? *“De dagen van de diploma-uitreiking: alle leerlingen die voorbij komen. De een gaat bij dat bedrijf aan de slag. De ander gaat een opleiding doen op het mbo. Prachtig. En dan te spreken met de ouders; ouders die altijd veel zorgen gehad hebben, die liever niet wilden dat hun kind naar het praktijkonderwijs ging en nu vertellen hoe trots ze zijn en ons als school bedanken... Dat doet me telkens weer beseffen hoezeer we het verschil kunnen maken voor deze jongeren, én hun ouders.”* Zijn er, met de wijsheid van nu, momenten aan te wijzen waarop je het verschil had kunnen maken, maar het niet gedaan hebt? *“Leerlingen die je van school stuurt. Dat moet niet.”* Bij een enkele leerling kon het echt niet anders, maar bij andere leerlingen die hij wegstuurt heeft Huub er achteraf wel spijt van. Ook al ging het wel om serieuze feiten, zoals de

mishandeling van andere leerlingen. *“Soms hebben we, ook onder druk van ouders van andere leerlingen, gekozen voor wat ik nu zie als de makkelijkste weg.”* Huub is even stil. *“Jouw kind stuur je ook niet het gezin uit... Nu vind ik dat we dat als school moeten kunnen oplossen.”* Ook zou Huub nu meer dan in het verleden zijn positie aanwenden om zich te bemoeien met de ondersteuning van deze jongeren op andere leefgebieden. Huub vertelt over een leerling die niet langer meer thuis kon wonen en geplaatst werd op een groep met duidelijk een te laag niveau. *“De leerling heeft het zelf ook bij me aangekaart, ik heb me er toen niet of onvoldoende mee bemoeid. Dat zou ik nu wel echt doen.”*

Passie en talent ontdekken

‘Mijn passie en talent geven sturing aan mijn leven’ luidt de missie van De Rijzert. Dat klinkt wellicht als een voor de hand liggende missie voor een onderwijsinstelling, maar dat was het in het verleden zeker niet. *“Ook binnen het praktijkonderwijs, en de voorlopers ervan, ging de aandacht in het verleden vooral uit naar wat deze jongeren niet goed kunnen, zoals taal en rekenen. Allemaal om ervoor te zorgen dat ze toch een diploma zouden behalen.”* De bedoelingen waren goed, maar de jongeren waren er niet mee geholpen. Sterker nog, ze belanden van de regen in de drup: het maakte hun achterstand alleen maar groter. *“Onze huidige opdracht is om deze jongeren zo goed mogelijk voor te bereiden op een zo volwaardig mogelijk bestaan; in wonen, werken, vrije tijd en burgerschap. Het is echt nodig dat we samen met deze leerlingen en hun omgeving hun passies en talenten ontdekken en ontwikkelen, omdat daar voor hen de meeste kansen liggen.”* Hoe belangrijk dat is voor het goed functioneren van deze jongeren, merken ze op school. *“In de oriëntatiefase hebben we soms de handen vol aan het gedrag van leerlingen. Maar als we hun passies en talenten ontdekt en getriggerd hebben, dan verdwijnen die gedragsproblemen als sneeuw voor de zon... Het belang van het ontdekken en ontwikkelen van passies en talenten; het is de grootste omslag die deze school ooit gemaakt heeft.”* *“Waarom zagen we zoiets simpels niet eerder?”* vraagt Huub zich uit zichzelf af. Neemt hij het zichzelf en zijn collega's van

toen kwalijk? Nee, dat niet. *“Maar het spijt me wel dat we dit niet eerder gezien hebben.”*

Van buiten naar binnen

Ik nodig Huub uit om namens het praktijkonderwijs in de spiegel te kijken en vraag hem om zelfkritiek. *“Wij weten wel wat goed is voor deze jongeren; dat kleeft toch wel een beetje aan het praktijkonderwijs. Die houding vormt een risico, zeker als het gaat om de voorbereiding op arbeidsmarkt.”* Het is belangrijk om jezelf open te stellen, betoogt Huub, en ook van buiten naar binnen te kijken. Een aantal jaren geleden kwamen er twee onderwijsassistenten vanuit het bedrijfsleven op de school werken, in de techniek/metaal. *“Zij gingen met de leerlingen een aanhanger bouwen; de leerlingen waren super enthousiast. Dat was voor ons een goede spiegel.”* Er kwam ook een collega bij vanuit het winkelbedrijf. Het lokaal ging helemaal op de schop. *“Maar meer nog dan dat leerde hij de leerlingen, én ons, over waar het bij klantgerichtheid werkelijk om gaat: niet dat je goeiemorgen meneer/mevrouw zegt en vraagt hoe het gaat; daar zitten de meeste klanten helemaal niet op de wachten. Wat klanten wel waarderen is dat ze bij de kassa niet in een rij hoeven te staan, dat er geen lege schappen zijn en dat de winkel geopend is op de momenten die hen goed uitkomen.”* Het werkt dus goed om ook nieuwe, vakbekwame collega's vanuit het bedrijfsleven te werven? *“Ja, absoluut. Daarom is het ook belangrijk dat we de overstap van vakbekwame mensen naar het onderwijs faciliteren. Vraag niet aan iemand van in de vijftig die zijn hele leven in de detailhandel gewerkt heeft, om de pabo te doen en voor een groep kleuters te gaan staan.”* In zijn rol als bestuurslid van de Sectorraad Praktijkonderwijs wil Huub zich hier hard voor maken. *“Tegelijkertijd blijft het binnen de school belangrijk te zoeken naar een goede mix van didactische bekwaamheid en vakbekwaamheid. Beide zijn nodig maar hoeven niet altijd ten volste verenigd te zijn in één persoon.”*

Levensrecht leren

Van buiten naar binnen kijken dus. En tegelijkertijd van binnen naar buiten bewegen: *“Leerlingen leren meer buiten school dan in de school; het leren gaat dan veel*

natuurlijker en leerlingen raken veel meer gemotiveerd.” De laatste jaren maakt het praktijkonderwijs een belangrijke ontwikkeling door naar meer ‘levensecht leren’. Heel actueel: momenteel wordt met zorginstellingen in de regio onderzocht of de laatste fase van de opleiding helpende in de zorg verzorgd kan worden binnen de zorginstellingen. Vijf scholen voor praktijkonderwijs uit de regio Noordoost Brabant trekken hierin gezamenlijk op. Ook iets waar Huub met veel plezier over praat. *“Deze samenwerking heeft ons en de leerlingen veel gebracht.”*

Is meer levensecht leren gewoon een kwestie van doen? Wat kan collega’s hierbij helpen? *“Op school is iedereen zich wel bewust van het belang van levensecht leren. Niet iedereen heeft daar echter duidelijke beelden bij.”* Nodig is om aansprekende voorbeelden uit de regio en het land te delen. Verder krijgt Huub nog wel eens de vraag voor de voeten geworpen ‘In welke uren moet ik dat dan doen?’ Het taakbeleid, waarbij het beschikbare aantal uren uitgesplitst is naar taken, werkt in die zin eerder belemmerend dan bevorderend. *“Vroeger deden we het gewoon”* verzucht Huub.

Maatwerk 2.0

Maatwerk, het is een vaak gebezigd en daarmee nogal afgesleten begrip. Maar het is, aldus Huub, wel wat deze jongeren echt verder helpt. Flexibilisering van het systeem is nodig, maar vooral: doen wat nodig is voor het individu. Het praktijkonderwijs heeft zich de laatste jaren al aardig bedreven in die kunst, en onderscheidt zich hierin van andere reguliere onderwijssoorten. *“Op een groot aantal scholen zien we leerlingen langs persoonlijke plannen van aanpak werken aan hun persoonlijke leerdoelen; meer en meer scholen zijn in staat om het onderwijs op maat te maken door delen van het curriculum*

persoonlijk te maken; de ondersteuning van leerlingen heeft ten dele ook het karakter van individuele coaching.” Leerlingen zijn hier zichtbaar mee geholpen, maar het kan en moet nog meer op maat. Enthousiast is Huub over de opkomst van de praktijkverklaringen. Middels deze door bedrijven afgegeven verklaringen worden leerlingen, voor wie een branchecertificaat of een mbo-opleiding (nog) te hoog gegrepen is, gekwalificeerd voor het uitvoeren van specifieke werkprocessen, zoals het verwisselen van autobanden of opmaken van bedden. Zo wordt voor werkgevers nog veel duidelijker wat de mogelijkheden van individuele leerlingen zijn.

Leven lang

Een hartenkreet, tot slot: *“Dat je anders leert (of om in de taal van het systeem te praten: moeilijk leert) mag niet betekenen dat het klaar is met je ontwikkeling als je de school voor praktijkonderwijs verlaat. Dat is voor veel van deze jongeren nu wel de realiteit.”* De sectorraad Praktijkonderwijs voert daar momenteel gesprekken over met beleidsmakers. *“Juist omdat deze jongeren beter leren in de praktijk is het belangrijk dat werkgevers oog hebben voor het ontwikkelpotentieel van deze jongeren, blijven zoeken naar wat er nog meer mogelijk is en de jongeren daartoe uitdagen en bij ondersteunen. Dat vraagt om betrokken werkgevers en goede leermeesters. En een goede samenwerking vanuit het mbo met deze bedrijven.”* Naast de reguliere bbl-opleidingen zou het in de visie van Huub erg helpen als er meer maatwerk geboden wordt, wat door de samenleving gewaardeerd en dus ook bekostigd wordt. *“Wat doet het met een mens om te merken dat de samenleving iets over heeft voor jouw (door)ontwikkeling?”*

Selle van der Woude is zelfstandig onderzoeker en adviseur op het terrein van de arbeidsdeelname van jonge mensen in kwetsbare posities, onder wie de leerlingen in het praktijkonderwijs.